

דצמבר 1975

כסס...כפפ...גנחה המכונה שהייתה מחוברת כמסכה לפניו של אבי הדומם. כמו אבחה של סכין חדה בחלל הריק של החדר הלכן-ב'ז שבו היה אבי מוטל, על מיטת אלומיניום מוגבהת, מחובר אל צינורות, השד יודע מה זורם בהם. כסס...כפפ... חוזר על עצמו ניגון של אזילת החיים מנשמת אפו של אבי. מכונת הנשמה עולה ויורדת, "אוהל חמצן" קוראים לה, תנועות מונוטוניות של בוכנה לבנה הנשקפת מתוך צילינדר שקוף, ריק גדול בחדר לבן, ואני יושב על כסא לבן, מתבונן באבי המוטל, הנושם בכבדות את נשימותיו האחרונות. שכב כך על גבו, עיניו עצומות, פניו המחוטטים היו נקיים, מצחו גבוה ושערו המקליש מסורק בקפידה לאחור. חלק ומשיי היה עור מצחו, חרוש קמטים סימטריים, ואני החלקתי על מצחו, גלשתי אל שערתיו וכמו הייתי מקפיד על יישור קו השיער. שלא תחול אף לא תזוזה אחת מן הקפדנות היתרה שסידר המלאך את שיערו של אבי, טרם קבלתו בשמי גן עדן. כאילו היה ערוך ומוכן למשפט צבאי, או לחילופין, למסדר של כבוד לקראת קבלה בשמיים. הייתי בן עשרים ושתיים שנים וקצת, חודש לאחר השחרור מצה"ל. כבר עובד בקיבוץ, כבר "מסודר" לתרונות חדר האוכל, עוד מלקק את פצעי השירות הצבאי שלי, הטראומטי, ואפילו לא מתכנן את צעדי לעתיד, כאשר קיבלתי את הטלפון המזעיק אותי לבית הוריי בתל אביב. "בוא, אבא חולה, חטף אירוע מוחי, מאושפז באיכילוב". דחתי אל תרמילי כמה ק"ג של תפוחים, הודעתי ב"סידור העבודה" על העדרי הצפוי, וכבר אני בקו – 301 של אגד, עושה את דרכי לאורך הדרך הישנה לכיוון תל אביב.

בהתחלה, חולף האוטובוס על פני השדות והמטעים של קיבוץ נגבה, יורד ועולה על תוואי הכביש, פעם משקיפים חלונותיו אל הגבעות המרוחקות של כפרי "איבדיס", "גוליס" ושאר תילי אבנים, שרידי כפרים ערביים שחרבו במלחמת העצמאות, ופעם הוא נע כמו בתוך מעטפת ירוקה ונמוכה יותר של עצי מטע, אגס ותפוח, פה ושם פרדסים.

חורף 1975, ערב חג החנוכה. זהו החג האהוב עלי ביותר. חג של חורף, ושקט, והצטנפות חמימה מסכיב לתנור בוער, זלילת סופגניות ולביבות. מן חג משפחתי כזה שהדודים היו נוהגים לכבד את אחייניהם בתשורות של חג, מטבעות שוקולד זהובות, סביבון פה וסביבון שם וכמובן לירה או שתיים.

זהו חג של שירים ושל גבורה, של "נרותי הזעירים, נא ספרו לי סיפורים..." ושל מפגשים עם בני דודים רחוקים, חג של קירבה יתרה ושל גשם שטופף בחלונות, בחוץ רטוב וקר, אצלנו בתוך הבית, חמים ונעים.

ובערבו של חג חנוכה שכזה, שנת 1975, אני יושב על מושב העץ של האוטובוס הישן, קו-301, מצמיד את פניי אל שמשות החלון, מבטיי חולפים על פני הנופים. הנה הקיוסק של "הזקנה" מול מחנה ג'וליס, כאן פונה האוטובוס ימינה, דרומה לכיוון תל אביב. עוברים על פני הקיבוצים הסמוכים, המושבים, באר טוביה המושבה ואחריה קריית מלאכי. מגיעים לצומת "קסטינה", עצירה לאיסוף, והאוטובוס ממשיך את דרכו דרומה. חולפים על פני חפץ חיים, עוברים את גדרה ופונים שמאלה בצומת ביל"ו לכיוון העיר רחובות. כאן מאט הנהג את נסיעתו, זוהי נסיעה עירונית, ובתי העיר הצנועים ניצבים דוממים ומלבינים משני צדי הדרך הראשית, עטויים בעלוות עצי תפוז ושיחי בוגנוויליה, בית אחד עטור במדשאה וזה הסמוך לו אפוף בשדה בור, וכך אנו ממשיכים, האוטובוס ואנוכי אל תוככי העיר, חולפים על פני נס ציונה, עוברים ליד היקב העתיק של "כרמל מזרחי" בראשון לציון, וכבר פונים שמאלה בצומת בית דגן לכיוון תל אביב.

כבר שנים קודם כוסתה העיר הגדולה בענני ערפיח דוחים שהיו "מקבלים בברכה" את פני הבאים מן המרחב הצח של מישור החוף הדרומי.

מזעזע יותר היה המפגש עם התחנה הסופית המרכזית הישנה. צריחות של בלדרים, סוחרים, שוק של ירקות ופירות, דגים וגבינות, דוכני צעצועי פלסטיק זולים ובגדים חסרי חן, קיבלו את פניו של היורד מן האוטובוס. תחנת ההורדה הייתה תמיד לצדם של השירותים הציבוריים אשר צחנתם נדפה למרחקים ובסמוך להם עלו לחלל האוויר הדחוס סלסולי עשן של שווארמה, נשמעו קריאות וצעקות של רוכלים והיה צורך להיזהר מפני דחיפות של כייסים, של זונות ושל החיילים הממהרים לתפוס אוטובוס מהיר אל בסיסם או אל ביתם. זה אוהז בתרמילו ונושא את נשקו, אחר זולל מנת פלאפל מגירה שחינה בדרכו והוא מחובר אל הטלפון הציבורי שרק אסימון עם חור איפשר את התקשורת ("החכמים" נהגו להשחיל בחור חוט, לשלשלו אל חריץ האסימון בגוף המכשיר, לשוחח ככל שרצו ואז לשלוף את האסימון במיומנות רבה חזרה, או פשוט להניחו שם, "שיסתום את המערכת כולה").

מן התחנה המרכזית יכולתי לקחת "קו 5", האוטובוס העירוני הנוסע לאורך שדרות רוטשילד, לרדת בפנינת שינקין ולצעוד רגלי אל רחוב מרכז בעלי מלאכה, אל בית מספר 37 א', וכאילו להשלים את הגלגול, אני משתחרר מפורמט של קיבוצניק, פוגש במציאות. לא פעם העדפתי לעשות את המרחק הזה ברגל. נהגתי לעבור על פני בתי הישנים והאפורים של תל אביב, ללכת בשכונות הישנות של רחוב מונטיפיורי, אחד העם, בצלאל יפה, ולהביט בבתים המתקלפים שרק מאוחר יותר הפכו לנכסי צאן ברזל של הארכיטקטורה האקלקטית, סגנונות בנייה שהיו נהוגים בשנות העשרים והשלשים. בית הפגודה, בית ציפורן, בית ספר לבנים "אחד העם", הנה רחוב שינקין ובית העיתון "דבר", וכבר אני מגיע אל רחוב "מרכז בעלי מלאכה".

עוד טרם הייתי מגיע לבית מספר 37 א' נהגתי לעצור ליד הקיוסק הקטן שבפנינת רחוב מלצ'ט, והייתי מזמין גוזז חמוץ מתוק ולוגם בהנאה גלויה. ממש משקה האלים. חוצה את הכביש ואומר שלום לאדון גורמן, בעל המכולת השכונתית וגולש למטה אל הבית.

כסס...ככפ... ממשיכה המכונה לפעום בצליל ארסי, מתעקשת להותיר את אבי עוד מספר שעות בעולם החיים. איך זה קרה לו? האדם הגאה הזה אשר לא ראה רופא מימיו, אשר מעולם לא התלונן על מכאוב ומחלה. האיש שכל לילותיו וימיו עשה בדאגה לפרנסתו ופרנסת בני ביתו, אוד מוצל מן המלחמה הנוראה באירופה, אדם שאיבד את רוב בני משפחתו, שכשל בהליכתו על פני מרחביה הקפואים של רוסיה, אליה נמלט מאימת הנאצים. חייכן ואוהב חיים. מחבב טיפה מרה מעת לעת, וגם נהג לחטוף חתיכת דג מלוח, פת קיבר שחורה ובצל לבן טרי טבול בערימת מלח.

אני נזכר כיצד העיר אותי בבוקר זהוב ורחוק, בעודי ילד ברמת גן: "עוזי", הוא אומר, "לך תקנה קרח לארגז הקירור". ואני נבהלתי, מעולם לא הטילו עליי אחריות שכזו, רעדתי וחרדתי מפני ביצוע המשימה, ואז גם נזכרתי שאבא "עבד" עלי, הן רק אתמול רכשנו סוף סוף את המקרר החשמלי החדש, זה שיכול לעשות את העבודה ללא קרח. הסוף לבלוקים השקופים הכבדים והמרטיבים הללו.

אני מתכרבל בתוך עצמי, ישוב על הכיסא הלבן והקר, בוהה אל אבא המנמנם לו לאיטו אל מותו, האם הוא נמצא כבר בעיצומו של מסע אל הוריו, אחיו, קרובי משפחתו וחבריו המתים הממתינים לו למעלה? האם יודע הוא מה עובר עליו, ומה הוא חושב עכשיו (אם בכלל) עלי ועל אחי ואחותי ואמי?

"מה זה היה לך, אבא? מי מדבר אליך עכשיו, אבא? האם אתה רואה מלאכים לנגד עיניך הכבויות? האם גם מלאך המוות מתגנב מאחוריך, חרמש בידו האחת ופנקס חשבון הנפש שלך בידו האחרת? ומה חולף במחשבותיך, אבא? האם שוב הנך בונה מזחלת שלג מעץ, להעפיל עמה אל ראש הגבעה ולהחליק בשלג, כמו אז בפולין הרחוקה, הקפואה? האם דמויות הורייך המתים, הטבוחים צצים ועולים באחרון הרהוריך? או שמא דמותה של אהובה רחוקה? ואולי המלחמה היא, הבריחה והנדודים, התגייסותך לצבא אנדרס ומסעותיך ברחבי המזרח התיכון, עד בואכה לחיפה ועריקתך? האם הנך נאבק עכשיו, אבא?"

מחנק עולה בגרוני, כי אני חש שקיצו מתקרב, הנה הוא מגיע ברגעים אלו. זוהי שעת לילה מאוחרת, אולי 3 לפנות בוקר ואולי כבר 5, תאורת ניאון חיוורת של בית חולים, האחיות מנמנמות להן בחדר הכוננות, והמכונה, היא בשלה, כסס...כפפ... מנהמת, הבוכנה עולה ויורדת, אני מתחבר מחדש אל המציאות, נקטעים חלומתיי והרהורי. אולי שובל של חיים מבליח מן המוות הצפוי, אולי בכל זאת שביב של תקווה, אך לא.

נהגתי לשבת עמו בערבים רחוקים, בחדרו הקטן בתל אביב, הוא רכון על חליפות הבגדים המהודרות אותן תפר בקפידה רבה, משקפיים עבות על חוטמו והוא לבוש אפודה אפורה ועשן כחלחל של סיגריות עולה מן המאפרה, מדביק בניחוחותיו את הבדים הצפודים והצפופים שנחו על גבי המדפים, כמעט הריהוט היחידי בחדרו הצנוע.

אבא היה חייט, החל את דרכו כשוליה אצל בעל מקצוע בפולין, אולי בעיר לודז', עיר המחוז הגדולה הסמוכה לעירית נעוריו, בעונותיי לא רשמתי את דברי ימיו כראוי, וכיום אני עוסק בניחוחים, היכן קרה כל דבר, כיצד אירע מקרה זה ואחר, כמה ואילו אנשים ועוד כיוצא באלו.

את הלקוחות המעטים שלו היה מקבל בכל שעות היום והערב, מתי שהיה להם נוח, מכבד אותם בכוס קפה שחור ומהביל, מתלוצץ וזורק אמרה פה ושם, מעמידם אל מול המראה, מנפנף אבק מעל כתפותיו של זה ומסיר חוט אקראי סורר שנתפס במעילו של אחר.

היה נוטל את הגורת "הצנטימטר", מותח אותה ומצמידה לשרוולים, לאורך המכנסיים, אל החגורה, עוטף את החזה, מעט מסביב לצווארו של האדם ה"נמדד", ושוב גוחן לעבר מכנסיו ונעליו, מעיר את הערותיו, מגחך ומחייך, מהתל ומתפתל לשמע הלצה של הלקוח.

אהבתי לבקר אותו בחדרו הקטן.

לפני שנים רבות אבא שכר בית מלאכה, חדר צנוע בבניין משרדים לא גבוה ברחוב רמב"ם בתל אביב, מספר 24, קומה שלישית. הייתי מגיע אליו מן הקיבוץ, זורק את תרמילי בפירת החדר ומתיישב על הספה הצרה והצנועה שהייתה ניצבת לשולחנו.

שולחן העבודה שלו היה עבה, מגושם ובנוי מעץ גושני מחוטט וישן. על השולחן הזה התחוללו דרמות לא מעטות. כאן שורטטו קווי המתאר, כאן נגזרו הדוגמאות, על גבי שולחן זה גוהצו בקפידה חליפות ומכנסיים, ועליו הונחו כלי עבודה רבים. בתחילה, תפס השולחן את כל שטח פינת המלאכה של אבא, הממוקמת ממש בחדר הילדים, בדירה הצנועה ברחוב "מרכז בעלי מלאכה" 37 א' תל אביב.

מיטתי ומיטת אחי היו ניצבות זו לזו, במרכז החדר היה נטוע שולחן אוכל גדול ומגושם, מסביבו כסאות עם ריפוד אדמדם, ובקיר הצפוני כוננית עם ספרים, פורצלנים ושאר דברים. את פאת החדר סגר אבא בוילון, האיר את פינתו במנורת ניאון עיפה ושם נהג לבלות שעות רבות אחרי שאנו, הקטנים, הלכנו לישון. התקשיתי להירדם באותם לילות, שנתי נדה עלי והייתי מתעורר לשמע הלמות המגהץ במכנסיים החדשים אותם יש להכין עד מחר למדידת הלקוח, או לצליל ה"גזיר-גזר, גזיר-גזר" מספרי החייט העבים אשר בזהירות רבה נהג לגזור בעזרתם אל קווי המתאר של מידת הלקוח. הבד האנגלי או האמריקאי, או הצרפתי היה יקר מכל, ולא אחת הוזהרנו לא לאכול מעל הבד, שמא נכתים אותו.

לימים עבר לחדר המבוא, ממש לכניסה הראשית של הדירה. היה עובד שם לילות כימים, מתבודד מעל בדיון, גוחן אל קופסת הסיכות, מצמידן לכאן או לשם ומסמן קווים על פני מפת האריג, לפי הדוגמא הרצויה. השהות בבית הייתה אז בלתי נסבלת, כמעט ולא הייתה עבודה, ימים של מתח מיתון, ומתח שרר גם ביחסים בין אבא לאימא. ולכן אהבתי את חדרו הצנוע, חדר שכור ש"שיחרר" אותנו מעולו של זה ו"השיב" לנו את זכויותינו האבודות בבית, ומאידך, אפשר לי להתבודד בפרטיות עם אבא, רק שנינו, אצלו בחדרו.

כשנהגתי לבקרו הייתה השיחה קולחת, זיכרונותיו צפים ועולים ועמם הסיפורים. על שעשועי נערים שנהג להשתובב בפולין הרחוקה והדלה, על בניית מזחלות שלג מעץ וגלישה עליזה ונועזת מראשי הגבעות. אחרי כן סיפר על שנים של בריחה מפני המלחמה ומפני הנאצים, ועל נדידה בערבות רוסיה, קופא מקור ורעב ללחם. על געגועים לבני משפחתו החסרים, לאחיו הבכור, לזר, שעל שמו נקראתי אני (ורק הדודה טאו, אחות אמי, בהגיונה הרב, "ציוותה" לכנות אותי בשם העברי עוזי), לאחיו התאומים הקטנים, לאמו הנעדרת ולאביו המת. סיפר על התגייסותו לצבא אנדרס, הצבא הפולני הגולה, ועל מסעותיו לעולמות לא מוכרים, לעיראק וממנה לפלשתינה. איך כאן, בהגיעו לחופשה קצרה ערק מן הצבא הפולני והסתתר בכל מיני פינות. כיצד יצר קשר עם אחותו תילה שכבר התגוררה בארץ, נשואה ואם לשתי בנות, ואיך החל את דרכו כמתחזה לחבר בקיבוץ גניגר. רק כעבור זמן עבר לתל אביב, העיר הגדולה ובה חיפש את מזלו ומצא עבודה כחייט. אחר כך נישא לאמי, שידוך כמובן, וכיצד התגוררו בצנעה בדירת חדר קטנטונת בשכונת התקווה, עד שמצאו את הבית ברמת גן.

בהתחלה עבד אצל "אדון צוורן", יצרן קונפקציה ידוע מתל אביב שהחזיק מעין בית מלאכה ובו מספר חייטים. מידי בוקר נהג אבי להשכים אל האוטובוס המוביל אל העיר הגדולה, ומאוחר בערב היה שב. משכורתו הדלה הייתה משולמת לו, כנראה במזומן, אחת לחודש. בנקים היו דבר נדיר באותם ימים ובכל פעם שקיבל את משכורתו היה זה יום של שמחה עבורנו. כבר ממרחק זיהיתי אותו קרב את הבית. חוצה אלכסונית את המגרש הגדול המפריד בינינו לבין רחוב "הפודים", ידיו נושאות סלים עמוסי פרי ומאכלים ומגדנות, אותם רכש לאחר שיטוט יסודי בשוק הכרמל בתל אביב. גם פרחים לא שכח להביא, ועל פניו שפוף חיוך גדול. יום המשכורת. מחטיף לי ליטוף מהיר על ראשי, נשיקה חטופה על לחייה של אמי (על פי רוב נהגה לדחות את נשיקותיו, די בשאט נפש, בוודאי בפרהסיה), והיה מתפנה להחליף מחלצותיו. פשט את מדי העבודה, והשתחל אל מכנסיי חקי קצרים ואל גופיית כותנה לבנה. כך אהב, וכך נהג להסתובב בבית הצנוע ברמת גן, דירת קרקע שהייתה בה מרפסת צופה אל חצר קטנה ובה עץ אורן, אל מול "המכבסה של לוי" (או "לייבי", כפי ששמו נהגה על ידי הוריי), וממנה יכולת לראות גם את גן עצי הפרי שהיה לנו. היה מתיישב אז במרפסת, אל מול האומה הקטנה שזה אך נולדה, כוס בירה לבנה בידו וצלוחית של דגים מלוחים צבטים מרופדי בצל על שולחנו. היה לוגם ונח ונהנה, ונוגס כאן איזה מליח ומצמצץ בשפתיו, ופניו כמו מתכרמות מהנאה גלויה.

ובין לבין היה אבא מקבל עבודות קטנות בביתנו ברמת גן, לקוחות הגיעו למדידה, כאן נתפרה חליפה וכאן רק זוג מכנסיים, פה תיקון ושם המלצה חמה, וככה התקיימנו.

אני זוכר איך הגיע פעם לקוח, עשיר כנראה, למדידה. חנה את רכבו, טנדר ירוק מסוג "בדפורד", במורד רחוב סוקולוב, שכח לנעול את הרכב ונכנס הביתה. אחי ואני התגנבנו אז אל האוטו שלו והתחלנו להשתעשע. "אן, אהן, אההאן" זמזמתי בקול כמו נהימת מנוע, סובבתי את ההגה וגם צפרתי, כאילו, אחי ישב לידי ואני ממשיך, "אן, אהן, אההאן", ושחררתי ידית בלתי מוכרת שהייתה מורמת מצד ימין למושב הנהג. שוד ושבר, הרכב מתחיל להתדרדר במורד רחוב סוקולוב. מבטי אימה הוחלפו, מן הסתם, בין אחי וביני, והטנדר מתדרדר למטה, ואנו לא מכירים בו דבר, ואחי צועק לי "תקפוץ" והוא קופץ בעצמו, ואני מנסה לנשוש את הרכב הממהר, פותח את הדלת ואיכשהו נתלה על מראת הרכב מימין, גדולה כזאת עם מוט, אבל הרכב נוסע עוד ועוד, ומאיים להתנגש בגדר אבנים נמוכה שניצבה לפני הבית המשותף במורד הרחוב, ואני מבוהל כל כך, וקופץ ומתגלגל באבק במגרש, וידי נדרסת מן הגלגל האחורי של הטנדר, וזהו, הרכב נתקל בחומת האבן ואפילו הרס אותה, אבל נעצר.

ההמשך לא ממש זכור לי, אין ספק שנזפנו קשות, ואני זוכר כיצד הלקוח הזועם, בעל הרכב, טען בפני אבא, אילו היו אלה הילדים שלי הייתי הורג אותם, ואבא, כפוף על מחטו ומספריו ועל מכנסיו של הלקוח עונה לו ללא היסוס "ואני הייתי הורג אותך..."

אבא היה מספר לנו על גיוסו לצבא העברי הראשון, הייתה לי תמונה שלו אוהז בנשק והוא קשוח ומבטו מאיים ומפגין אזהרה לשבויים המצריים עליהם שמר, אבל מגניב חיוך בזווית פיו אל המצלמה. לימים הוכשר לחיל התותחנים, אני יודע בדיוק באיזה תפקיד אך אני זוכר את אותו בוקר בשנת 1956, אולי אחד הזיכרונות המוקדמים ביותר שהיו לי. הייתי בן שלוש והתגוררנו אז ברמת גן, ברחוב סוקולוב 27, ואני זוכר את אבא שב הביתה, ככל הנראה לאחר היעדרות של מספר ימים, לבוש מדי חקי ולראשו כובע פלדה אנגלי, עגול ושטוח. הביא לנו שי קטן, מספר כדורי רובה חיים ואמתיים ואפילו אני זוכר שאחד מהם חמק מידי והתגלגל לו מתחת לארגז הקרח והיה קשה לחלצו משם. אלו היו ימי מבצע סיני וכל הזכור לי מכך הוא שלושה כדורים חיים, אחד מתגלגל ואבא חייכן במדים מצחיקים.

בשבתות היינו יוצאים, אחי ואני עם אבא אל עבר תחנת הרכבת הסמוכה, דרכה היו עוברים משלוחי תבואה אל אסמים רחוקים. היינו מלקטים אז מערימות של גרעיני חיטה שנשפכו כדי לפרנס את היונים שהיו מקננות בשוכך שלנו, הנטוע בגן, או פשוט משרכים רגלינו אחרי אבא לכיוון הירקון. אז, נהר צלול, לא ממש מלוכלך עם שתי גדות עלומות, מכוסות בצמחיית נחלים סבוכה כגון שיחי קנה שתפרחתם מתבדרת, עצי אשל, איקליפטוסים שחוחים ולידם גבעה אחת גבוהה שנקראה גבעת נפוליון. אבא היה מלמד אותנו הלכות התמצאות ומסותר, היה "הולך לאיבוד" בסבך גדת הנחל ומפתיע אותנו, הקטנים והמבוהלים, בקנה גבוה במיוחד המתרומם לידינו באופן מפתיע. זה היה הוא, האורב לנו ומסמן לנו באמצעות ענף הקנה שתפרחתו מרקדת, עולה ויורדת. בדרך חזרה היינו פוגשים בערבי קשיש שהיה מוכר גזרי קני סוכר, "קיינה". היה מקלף לנו עשרים סנטימטרים של קנה, ואבא שילם ואנו כרסמנו מן המתק והעסיסי הזה. או פשוט "סברס", עשרה בגרוש.

קרינת החיים אוזלת מאבי, אך שוקקת בי ובתוכי ובנשמתי, שולחת אותי למעלה, אל גג בית החולים. השעה כבר שש ושלושים בבוקר, לילה ללא שינה.

"קוצר ישנו ומוות שמו, מאל עליון כוחו יבוא. היום את חרמשו ישחיו, הלהב ניצוצות יתיו, יונף חרמש עד מהרה, ינחת עלינו כגזירה". מתוך שיר עם גרמני עתיק, מצוטט מספרו של אלפרד דבלין, "ברלין, אלכסנדרפלאץ" בתרגומה של ניצה בן ארי.

אני נזכר שבילדותי היו ההורים לוקחים אותנו לחברים או למשפחה, והדרך חזרה קשתה עליי מאוד, הייתי בן ארבע או חמש שנים ועייף לעת ערב, אני לא יכול ללכת יותר, יללתי להורי, ואז אבא היה נושא אותי על ידיו כבדת דרך ארוכה עד הגיענו הביתה, אז הושכבתי אל מיטתי ונשיקה שלוחה לי מפיו של אבא.

אני נזכר כיצד, ביום חורף, ניצב אבא, ממהר לעבודתו, מסורק, עטוף במעיל ודמעות בעיניו בשל מריבה על גרושים עם חילוש. וויכוח קטן שהתפתח בין אחי וביני, "למה לו אתם תמיד נותנים יותר? למה מגיע לו יותר ממני?" טענתי, בכיתי, הקשיתי, אין לי כסף כרגע, עוזי, אמר אבא, אבל אני זעמתי והתרתחתי, ילד קטן וממורמר, ילד שחש מקופח ומרומה (כמו היום), והשתוללתי והטחתי את מסעד הכיסא בראשו של חילוש והוא פרץ בכי. וכך נלחמנו שנינו, אחי ואני, וההורים מתבוננים חסרי אונים, ואבא ניצב דומם ודומע, לו רק יכול היה יכול להושיע.

אני נזכר כיצד נהג לבקר אותי בנגבה. לעיתים היה מגיע בטורמפ מצומת ג'וליס, לפעמים הייתי משכנע את אחד הנהגים לנסוע לשם ולהמתין לאבא יחד איתי. אחד מהם היה צ'יקו, לימים, רכז הפלחה. אתה מוכר לי, אמר לו אבא, וצ'יקו עונה לו בצניניות, כן? מאיפה? לאבא שלך הייתה מסעדת שווארמה ברמת גן ואתה נהגת לעזור לו, ענה לו אבא. וואלה, צודק, השתנה טון דיבורו של צ'יקו וכבר הפכו לחברים, ומה שלום אבא, ומה אתה עושה בקיבוץ. אני זוכר כיצד קיפץ ועלה על ארגז של טנדר נוסע שלא ממש חיכה לו, משיים את ביקורו בנגבה, תופס טרמפ לצומת ג'וליס, בחזרה הביתה.

פניתי ממיטתו ועליתי אל גג בית החולים. השחר כבר עלה והעיר התערפלה בערפיה, בעשן האוטובוסים הראשונים הממהרים למשימותיהם. באוזניי עלו שיעולי בוקר של התנעת מכוניות דמומות ושאון מצעדם של אנשים המשכימים אל יום עבודתם. יום חדש הפציע, אולי גם תקווה חדשה, חיים חדשים, הזדמנות נוספת, ואני נזכר איך, פתאום, נמלאתי כוח לקראת אותו יום ואפילו שידעתי שאני מאבד את אבא, חיי עוד לפניי. פניתי והלכתי הביתה, לרחוב מרכז בעלי מלאכה 37 א', וזחלתי אל המיטה, מנסה לתפוס תנומה. הקצתי כעבור זמן חטוף למשמע פרצי בכיין של אימא וחיה, מה קרה, נחרדתי, שאלתי, חלה התדרדרות במצב של אבא, לך לבית החולים. הלכתי ובפתח בית החולים חיכה לי חילוש, אבא מת, הוא אמר לי, הוא לא ידע אם לחייך ממבוכה או לבכות או סתם לשתוק. "והקוצר, קצר..."

אחר כך, בלווייה, חילוש בכה ובכה, וגם חיה ואימא, וכל הקרובים, ואני עמדתי כמו צוק וחיבקתי את כתפיו של חילוש, ועיני יבשות. את בכיי אני נושא עכשיו.

מאז אותם ימים אני מוסיף לפקוד את בית העלמין. בהתחלה, פעם בשנה, אחר כך, אחרי שגם אימא נמוגה אל עולם שכולו טוב, פעמיים בשנה. בהתחלה, עם קרובי משפחה, ועם חילוש עם חיה, ואחר כך בעצמי, לבד. לפעמים קופץ סתם ככה אל מתחם המתים הענק הזה, חונה את הרכב במגרש החנייה הענק, היום כבר לוקחים תשלום, בכלל, "לתקוע נאד" בארץ עולה היום כסף, אני עוצר אצל הפרחים וקונה שני זרים ונכנס פנימה. שלט אזהרה מבהיר לי כי הכניסה לכוהנים אסורה בהחלט ואני הרי כהן, כך אמר אבא, וכך אמר בנייק, האח האחרון של אבא, אשר הלך לעולמו לפני שנתיים והוא בן 84, אבל אני נכנס, כבר מזמן גמלה בי החלטה שאני את ענייני עם הוריי מנהל בעצמי, ללא עזרת הלכה או מצוות שאינן בדיוק מבית ספרי. אני חולף על פני עדת קבצנים, איך הם לא מתביישים? "צדקה תציל ממות", ו"אולי אדוני מעוניין בחזון לאזכרה, רק חמישים שח", אני פוסע על פני קבוצות קטנות של אבלים, המתגודדים לקראת לוויתת יקיריהם, משמאלי חדר המתים. זה החדר בו משכיבים את גופת הנפטר על עגלת הובלה לפני טקס הלוויה.

אימא הלכה לעולמה מיוסרת לחלוטין בשנת 1994. ממש ערב יום הכיפורים, לאחר שנים ארוכות של סבל. סבלה מאסטמה, ממחלות נוספות ובשנים האחרונות סבלה מאוד מנסיגת סידן (אוסטיאופורוזיס), גופה התפתל סביב שלד העצמות המתעוות שלה וכאביה היו ללא נשוא. אני זוכר את חילוש לוחש, מיחל, הלוואי שכבר תמות, אינני יכול לראות בסבלה.

ויום אחד טרם מותה נכנסתי אליה בבית החולים, שנים קודם החרמתי אותה, כעסתי עליה, פרקתי את כל תסכוליי ילדתי על האישה הקטנה והחלשה הזאת, שהייתה כה דומיננטית בחיי, שהורישה לי מתכונותיה, התנהגותיה, שחרטה בי צלקות, נכנסתי אל חדרה וניגשתי אל מיטתה. נוף דהוי של מחנה צבאי, גדר של פח מגולוון ושיחי שיטה מכחילה ניבטים מחלונה, כמו רצו האחיות לתת לה להביט אל הטבע המשמים בשעותיה האחרונות. מבטה היה עייף וחולמני, כבר הביטה למחזות אחרים, כבר דמדמה אך זיהתה אותי וחייכה, אולי אחד מחיוכיה היפים ביותר. ימים קודם לכן הייתה מחוברת לצינורות הנשמה ומוטלת בחדר טיפול נמרץ, אי אפשר היה לזהות בה את האישה שהייתה כה פעילה, האישה היפה, זאת ששרה, זאת שעיצבה את חיי. כבר אז ניגשתי אליה, מיוסר וכואב, חרד ומקווה ודובבתי אותה, לחשתי אליה והיא לחשה לי מספר מילים, אתה מכולם, עוז'לה, כך אמרה, וידעתי שזוהי משום צוואה, וכבר אז הבנתי כי אין סיכוי שתצא מן האשפוז הזה בחיים. גופה היה מוכה וחלש, מובס מעשרות מיני תרופות אותן נטלה במרוצת חייה, ואני נזכר בתרופות אותן אני נוטל מזה שלושה חודשים, מנסה להיפטר מן השיעול והצרידות הנוראים שלי, שעדיין אינם חולפים, ומהרהר איך זה שאני הולך ממש בעקבותיה.

אחר כך נסעתי לענייני, חילוש וחיה החליפו אותי, בעיקר חיה שעשתה עבודת קודש, ישבה לצידה של אמה לילות כימים, סעדה אותה, תמכה בה ועודדה אתה, דווקא הילדה הקטנה הזאת, שנולדה שלא בעתה, שלאיש לא הייתה סבלנות הנדרשת לילדה כמותה ואשר כה רבות סבלה בחייה הצעירים, היא הייתה האחרונה ללטף ולנשק את אימא המתה. נסעתי לענייני לערד, עבדתי אז כמנהל השיווק במלון ומסרו לי הודעה שהיגיעה אלי כמה שעות מאוחר יותר, דליה, גיסתי, מבקשת שתגיע מיד לבית החולים, אימא מרגישה לא טוב. ידעתי שזה הסוף וטסתי בחזרה אל בית החולים. בכניסה פגשתי את חילוש ואת חיה, עמדו שם, חיכו לי ואני ניגשתי ושוב חילוש בישר לי, אימא מתה, והם חיבקו אותי, שניהם, ובכו בקול רם.

כבר חלפו 15 שנה מאז הלכה מאתנו, מאז זיהינו בחדר המתים בבית העלמין את פניה המיוסרים מבעד למעטה התכריכים, גם מנוחתה לא נראתה לי שלווה, עיניה, שנראו מבעד לתכריכים שהוסרו לרגע, היו עצומות חזק חזק וחריצי מצחה חרשו עמוק יותר את הצער על הבעתה המתה. "כן כן, זאת היא", מיהרה חיה לזהות את הגוייה והם כיסו את פניה בתכריכים. אחר כך, בלוויה עצמה פרצה חיה בזעקות שבר נוראות, וחילוש התייפח בקול, ושוב עמדתי שקט ומחיתי דמעת סתר מעיני ותמכתי באחי.

וכיום, כאשר אני חולף על פני כל האנשים הללו, והמבנים הללו, ומוכרי הפרחים והקבצנים, ומזרקת המים הניצבת בכניסה לנטילת ידיים של אחרי הביקור, צצים בזיכרוני המראות והתהיות, המחשבות והספקות. איזו מן משפחה הייתה לנו, אבא ואימא, ועכשיו חיה וחילוש ואני כל כך מגובשים וכל כך אוהבים וערבים זה לזה. האם זוהי המורשת האמתית, האם בכך נוכל להתנחם? אני עובר על פני המצבות, שורות שורות של מצבות. לאחרונה צצו כאן מצבות פאר מגרניט ושיש, דמויות הנפטרים חקוקות עליהן לתפארת עולם, מונומנטים אדירים ויקרים, חלקן מכוסות בערוגות, חלקן עירומות, בפינות שונות מתבודדות דמויות עם מצבות יקריהן. ואני פוסע ישר, מנסה לשחזר את חלקת הילדים, שם עלי לפנות ימינה ולמצוא את סככת ההמתנה. ממש לידה ניצבות שתי מצבות, האחת מעל השנייה. העליונה, המערבית יותר היא המצבה של אבא, "פה נטמן מאיר טאובר הכהן", וממש שורה אחת מתחת, לרגלי המצבה של אבא, כיוון שלא היה אז מקום לצדו, נרכשה חלקתה של אימא עוד בחייה וכאן נטמנה. אני מגיע ופושט את מעילי כי השמש בחולון קופחת והמצבות פולטות את הקרינה ומחממות את הסביבה. כמו בטקס קבוע של אחד שמכה על חטא אני שולף בקבוק פלסטיק ריק מפח האשפה הסמוך, ממלא אותו במים מן הברז ושוטף את המצבות. קודם של אימא, ואחר כך של אבא. ואז אני מסיר את הצלופן מזרי הפרחים שרכשתי ומניח אותם, וורדים אדומים לאימא, ולבנים, לאבא. נוטל וורד לבן מאבא ותוקע בזר של אימא, ועוד אחד, אדום מאימא, ומצרף לפרחים של אבא. שיהיה ואני מתבודד מול מצבותיהם. בשנים הראשונות הייתי מתחבר חזק אל דמויותיהם ומהרהר לעצמי כי בוודאי רוחותיהם מרחפות מעלי באותה השעה, מסיח לפנייהם את כל שעבר עלי, על המשפחה, דורש בשלומם ומיחל אשרם הנצחי בגן העדן, כך אני מקווה, ואומר את תפילת הקדיש. לאחר מות אבא נהגתי לומר קדיש פעמיים ביום במשך השנה הראשונה, וכך נותרה התפילה חקוקה ושנונה היטב בזיכרוני. נהגתי ללחוץ את תפילת הקדיש גם לפני טיסות, כאשר יצאתי לחו"ל למשימות אבטחה כמאבטח מטוסים ולימים, בכל פעם שחשתי מאוים או זקוק לברכה הייתי מדקלם חרישית "קדיש". מהר מאוד היו עיניי

מתלחחות והייתי קורס בככי, נודד אל געגועיי, מתפרק מן המתח שצברתי בחיי. כן, מצבות הקבר של הוריי היו לי כמאיץ לפורקן רגשי.

היום זה אחרת. עדיין אני מגיע לכאן, רק פעם בשנה ולא פעמיים, בדרך כלל לבד. עדיין שוטף את המצבות, עוקר את העשבים השוטים והיבליות שעלו בין המצבות, מניח את הפרחים ומתבודד. היום זה אחרת. מכוניות חולפות כאן כאילו היו נוסעות בלב רחוב ראשי, אזכרות מודרניות, יבבת מתאבלים לצד הלמות פטישים של בוני מצבות, באוזניי עולים קולות רמים של אנשים השבים מאזכרה או לוויה, מתווכחים על בורסה ועל עסקים, ונהמת מטוס הממריא מנתב"ג מטלטלת אותי למציאות. היום זה אחרת, ואני ממחר להניח את הפרחים, אומר את תפילותיי, כבר אין לי ממש מה לספר, אני בטוח שהם יודעים שם הכול, למעלה, ואני מנסה לשקוע שוב אל הזיכרונות ולהתגעגע אך הדמעות בוששות לבוא, וכך אני עומד ולוחש קדיש, מלטף את המצבה של אבא ואחר כך של אימא, ושוב נושא קדיש, ופוסע לאחור ומתרחק מן המצבות. קצת לפני העיקול הקרוב אני מעיף מבט אחרון, כמו אשת לוט, ורואה שתי מצבות אבן דוממות, ניצבות לא כל כך זקוף, והשם טאובר חקוק על שתיהן, ואז, עם העיקול בשביל באות הדמעות מעצמן, הן ניגרות ואני רוצה שיהיו עוד, והרבה, אבל זה לא כל כך יוצא ואז אני שב לשגרת יומי.

